

4. Жайворонок В. Знаки української етнокультури : [словник-довідник] / В. Жайворонок – К. : Довіра, 2006. – 703 с.
5. Святе Письмо Старого та Нового Завіту / Переклад о. Івана Хоменка. – К. : Українське Біблійне Товариство, 1992. – 352 с.
6. Словник української мови / [гол. ред І. К. Білодід]. – Т. 1 – 11. – К. : Наукова думка, 1970 – 1980.
7. Сулима В. Біблія і українська література : Навчальний посібник / В. Сулима. – К. : Освіта, 1998 – 399 с.
8. Шевченко Т. Зібрання творів: У 6 т. / Т. Шевченко. – К.: Наукова думка, 2003. – Т. 1 – 6.

Федори Н.

Науковий керівник – проф. Буда В. А.

ВИКОРИСТАННЯ ТРАНСФОРМОВАНИХ ТА ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ В РОМАНАХ В. ЛИСА «СТОЛІТТЯ ЯКОВА» ТА «СОЛО ДІЯ СОЛОМІЇ»

Трансформація фразеологізмів є одним із дискусійних питань у мовознавстві, оскільки вона зумовлена насамперед екстралінгвістичними чинниками. Залежно від ставлення авторів до мови та до описуваної проблеми відбувається відбір певних стилістичних засобів, серед яких є й оказіонально перетворені стійкі сполуки, основне призначення яких підсилити виразність контексту, його гумористичне або сатиричне звучання. Кунін О.В. зазначав, що у разі оказіонального вживання фразеологічних одиниць можлива заміна компонентів, уклінування слів і перемінних сполучень, часто ускладнене лексичними змінами, додавання перемінних компонентів, синтаксична деформація. У разі оказіонального вживання фразеологічних одиниць у певних контекстах вони дають додаткову інформацію, обсяг якої вимірюється ступенем відхилення від їхнього звичайного вживання [1, с.10].

Варіантність фразеологічних одиниць вже протягом майже півстоліття розглядається як закономірне явище фразеології разом з такою обов'язковою фразеологічною константою, як стійкість компонентів.

У процесі використання фразеологізмів у мовленні протягом тривалого часу фразеологічні одиниці можуть змінювати свою форму. Деякі фразеологізми вживаються у скороченому вигляді, або ж одні компоненти можуть замінюватися синонімічними словами [5, с.170].

В усному мовленні стилістично нейтральні компоненти фразеологізмів можуть замінюватися емоційно-експресивними.

Найчастіше зустрічаються фразеологізми, в яких одні слова (не домінанти) замінюються синонімічними чи словами з іншими суфіксами та префіксами. Багато таких прикладів зустрічаємо в романах В. Лиса: *блиснула очима* [3, с.149], *блимав злим оком* [3, с.15]; *піти світ за очі* [3, с.43], *їхати світ за очі* [3, с.28], *мчати світ за очі* [3, с.99]; *під ложечкою занило* [3, с.25], *смокче під ложечкою* [3, с.163]; мороз по шкірі *побіг* [3, с.34], мороз *пробігає* шкірою [3, с.28], *мурашки тілом побігли* [3, с.88], тілом мурашки *забігали* [3, с.26]; на душу *впаде* ще один *гріх* [3, с.52], *не берімо* цього *гріха на душу* [3, с.194]; *чешуть язиками* [3, с.170], *всьєнке село язики гострить* [3, с.59]; він *підвів* очі [3, с.27], *підвести* очі [3, с.137], очі сміє *піднімати* [3, с.222]; *тягар* на душі є [3, с.205], на душі *мулько* [3, с.145], на душі *млосно* стало [3, с.186]; Яків промовив крізь *клубок*, що з'явився в *горлі* [3, с.140], в *душі клубок* стоїть [3, с.205]; свої *п'ять грошиків* у балачку вставити [3, с.87]; й собі *п'ять копійок* докинула [2, с.229]; у *грудах* *смокче* [2, с.351], *під ложечкою засмоктало* [2, с.263]; *на сьомому небі* од щастя [2, с.23], *вище сьомого неба* [2, с.42]; *звела* очі [2, с.15], *підвела* очі [2, с.30]; *податися* світ за очі [2, с.51], *піду* світ за очі [2, с.317]; Соломія *надула губки* [2, с.35], *як не дула губи* [2, с.186]; *оливкова гілка* (*пальмова гілка*) [2, с.43].

Єдиного визначення трансформації фразеологізмів досі ще нема. Традиційно трансформовані фразеологічні одиниці поділяють на дві основні групи: *семантичну й структурно-семантичну* (В.М. Білоноженко, І.С. Гнатюк, Т.В. Цимбалюк, М.А. Бакіна). До засобів семантичної належать власне семантичні трансформації та подвійна актуалізація фразеологізмів. До структурно-семантичних видозмін фразеологічних одиниць – поширення фразеологізмів, заміна компонента або компонентів, скорочення компонентного складу фразеологічних одиниць.

Заміни в структурі фразеологізмів здійснюються з метою:

- 1) розгорнути дію в потрібному напрямку;
- 2) індивідуалізувати персонаж;
- 3) увиразнити мовну характеристику;
- 4) створити колорит гумору чи сатири;
- 5) відсвіжити традиційний образ;
- 6) інтимізувати виклад;
- 7) евфемізувати зображуване тощо [4, с.191].

Індивідуальне авторське «Я» присутнє в обох романах В. Лиса. Письменник видозмінює відомі фразеологізми з експресивною метою. Авторська заміна відрізняється від нормативної тим, що вибір слова-замінника зумовлює насамперед контекст :

– «Голова колишній любив заїхати на поле, перекинутися із жінками слівцем-другим, пожартувати, злегка когось і притиснути ци й ущипнути. Жінки *на його баяндраси* й собі *не лізли за гострим слівцем під спідниці*» [2, с.260]. Тут присутні одразу два модифіковані фразеологізми: усічений – *точити яси/ баяндраси* – вести пусті розмови, марнуючи час; та *лізти за словом під спідниці* (у словнику – в кишеню). Цікава заміна компонентного складу в ФО (фразеологічна одиниця) *лізти за словом в кишеню (під спідниці)*. Автор індивідуалізує персонажів, уточнює на тому, що вони – жінки, а так як жінки носять спідниці, в яких немає кишень, то він здійснює трансформацію усталеного фразеологізму.

– «Відчувала – цей хлопець цілий вік був би вірним, як казали в них, *на руках би носив, ноги мив і воду випивав*» [2, с.176]. Гіпербола підкреслює сильні почуття хлопця до Соломії.

– «То ж вар'ятка, *тарганів укупі з блохами повна голова*» [2, с.213]. Таким фразеологізмом Вірка описує Варку – невістку Соломії. Така ФО якнайкраще передає норовливий характер дівчини.

– «Та слухайте його, холерника, налітала Вірка. – У нього ж не тико *на вербі груші ростуть, а й смажені галушки*» [2, с.329]. Знову гіперболізує Вірка, але тепер її слова стосуються Юрка. За допомогою цього фразеологізму В. Лис показує недовіру Вірки до слів Юрка, мовляв: « Він перебільшує, говорить безглузді речі, вірить в казки». Автор підсилює значення відомого фразеологізму *на вербі груші ростуть*.

– «*Гріхів на Тимошеві навішено було на цілу копу з полукипком*» [3, с.215]. Поширений автором фразеологізм вказує на скрутне становище Тимоша, адже та копа з полукипком – це все наклеп. Насправді Тиміш був ні в чому не винен. Осуджується суспільство, яке звинувачує чесних людей, знаходять «цапа-відбувайла».

Володимир Лис доповнює компонентний склад фразеологізмів словами розмовно-побутового характеру, завдяки чому виникають різноманітні семантичні відтінки й досягається інше сприйняття узуальної ФО.

«Що чули, те не одказуюся. Та сказати всяке можна. *Слово* воно, звісно, *не горобець, али й не латка, щоб до діла пришивати*» [2, с.206]. Авторський фразеологізм створено для мовної характеристики Параски.

«Ци ви-те здуріли, тату, ци *Господь* вам *альбо дідько молоко п'яної кози подарував?* – казала Ольга, котра кілька хвилин тому влетіла до хати»

[3, с.59]. Авторський фразеологізм *Господь альбо дідько молоко п'яної кози подарував* вжито для мовної характеристики Ольги та з метою підкреслення її незадоволення стосовно Якова, якого вона вважає нерозумним.

«Дідуньо, стомившись із тої мови, лоба рукавом взялися витирати. А тато тоді без перерви за дідовою мовою *плуга поперли...*» [2, с.87]. Авторський фразеологізм *плуга поперли* означає вести розмову. Володимир Лис створив саме такий фразеологізм, так як хотів підкреслити риси характеру тата Антіна. *Поперти плуг* означає тут «говорити переконливо, впевнено, без права на заперечення».

«Мо', їй би добра така, бо сама як вирвиця, з *трьох болечок зсукана*» [2, с.208]. Автор використав діалектизми для опису зовнішності Варки: *вирвиця* – видра, *болечка* – хвороба. Фразеологізм з *трьох болечок зсукана* має негативну конотацію. Варка описується тут як некрасива, неприваблива дівчина, синонім – *аж собаки гавкають*.

«Коли *старість голоблі наставляє*. Старість... Тоді ж ще й п'ятдесяти не було» [3, с.206]. Авторський фразеологізм на позначення віку персонажа, що означає близьке завершення

життєвого шляху, наближення смерті.

«Подивилася – сто рублів із очиць викинула. – Ладушкі, дедуля, чорт с тобою... Похожу і так» [3, с.20]. Авторський фразеологізм для індивідуалізації персонажа – Альони (Оленки) введений для характеристики її як непокірної, норавливої дівчини. *Сто рублів із очиць викинула* – тут означає «подивитись гостро, різонуту поглядом».

«Ой, не кажіть, кумо... Діти-то діти, али я ж бачу, як ваш Яшко на неї дивиться. Як мої покійні бабуня казали – *сто соловейків в оці сидять і виспівують*» [3, с.22]. Фразеологізм має значення «дивитися приязно, із захопленням, обожнювати, любоватися кимось». Він використаний для зображення симпатії Яшка до Улясі.

Дослідивши фразеологізми, використані в романах «Соло для Соломії» та «Століття Якова», ми пересвідчилися, що Володимир Лис модифікує стійкі сполуки, творить унікальні новотвори.

Досі існує проблема розрізнення індивідуально-авторських фразеологізмів та варіантів фразеологічних одиниць. В аналізованих романах присутні обидві зазначені групи. Як правило, письменник представляє фразеологізми, у яких заміняє компоненти сталих виразів синонімічними (використовує варіанти), поширює їх та творить нові одиниці для характеристики та індивідуалізації персонажів, інтимізації викладу, створення колориту гумору та сатири. Оригінальні фразеологічні одиниці якнайкраще втілюють авторський задум, розкривають проблематику романів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кучеренко Т. Особливості синтаксичних зв'язків між компонентами фразеологізмів / Т. Кучеренко // Проблемні питання синтаксису: Зб. наук. праць / Відп. ред. Н.В. Гуйванюк. – Чернівці: ЧДУ, 1997. – С.219-223.
2. Лис В.С. Соло для Соломії: роман / Володимир Лис; передм. Т. Прохаська. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2013. – 368 с.
3. Лис В.С. Століття Якова / В. С. Лис. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2014. – 240 с.
4. Ужченко В.Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови: Посібник для студентів філологічних факультетів вищих навчальних закладів / В. Д. Ужченко, Д. В. Ужченко. – Луганськ: Альма-матер, 2005. – 400 с.
5. Шевчук С. В., Шкурятяна Н. Г. Сучасна українська літературна мова: Навч. посібник / С. В. Шевчук, Н. Г. Шкурятяна. – К.: Літера, 2000. – 688 с.

Вітяк Ю.

науковий керівник – доц. Папуша І.В.

НАРАТИВНІ ТОПОСИ ПОВІСТІ ІРИНИ ВІЛЬДЕ «МЕТЕЛИКИ НА ШПИЛЬКАХ»

У текстовому континуумі «Метеликів на шпильках» біографічні нашарування залишають слід на наратологічному пласті. Реципієнт безпосередньо ототожнює Ірину Вільде (Дарину Макогон) із дівчинкою Даркою, яка впродовж усієї нарації перебуває на стадії обсервації власного тіла і свідомості. Цей аспект нівелює грані фікційного і не фікційного світів.

Актуальність статті обумовлена необхідністю комплексного дослідження та аналізу наративного топосу на прикладі повісті Ірини Вільде «Метелики на шпильках».

Мета статті полягає у дослідженні наративних топосів і їх структур, а разом з тим – у визначенні наративних стратегій та взаємодії різних інстанцій тексту.

Теоретичне осмислення та пошук підходів до практичного аналізу наративної структури творів відображається у працях зарубіжних та вітчизняних вчених, зокрема у роботах Ж.Женета, І.Папуші, Ж. Пуйона, Ц. Тодорова, В. Шміда, Ф. Штанцеля. Вагому лепту у становленні категорії наратології у сучасному розумінні внесли російських теоретики та школи, приміром, представники формалізму (В. Шкловський, Б. Томашевський). Підвалини теорії заклали учені 1920-х років, а саме: В. Пропп, М. Бахтін, В. Волошинов, а також дослідники московсько-Тартуської школи (Ю. Лотман, Б. Успенський).

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Розповідь у тексті ведеться із ракурсу прожитого періоду. Між часом дії і часом повісткування існує низка дистанцій. Інтелектуальний розрив пов'язаний із переосмисленням ситуацій, зміною ставлення до людей, наділенням їх більшою чи меншою значущістю: «І